

DANUTA UMIASTOWSKA

**INTEGRACJA TREŚCI PROGRAMOWYCH
W KSZTAŁCENIU ZINTEGROWANYM – ZAŁOŻENIA A REALIA**

**Integration of curriculum content in integrational education
– plans and reality**

Słowa kluczowe: Proces Boloński, kształcenie zintegrowane, zajęcia ruchowe

Key words: Bologna process, integrational education, physical activities

1. Wprowadzenie

Reforma systemu polskiego szkolnictwa objęła zmianami także nasze uczelnie. Przedstawiciele 29 państw podpisali w 1999 roku Deklarację Bolońską, której założeniem było utworzenie do roku 2010 Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Obszar ten ma się stać konkurencyjnym terenem szkolenia dla innych kontynentów. Aktualnie w Procesie Bolońskim uczestniczy 40 państw, a jego głównymi założeniami są:

- 1) porównywalność dyplomów absolwenckich (poszerzenie informacji zawartych w suplemencie do dyplomu);
- 2) dwustopniowość studiów (poziom pierwszy – licencjacki lub inżynierski, poziom drugi – magisterski; możliwość podjęcia studiów stopnia drugiego w innej uczelni i na innym kierunku, z wyjątkiem psychologii, prawa i medycyny, gdzie pozostaje system jednolity);
- 3) funkcjonowanie systemu ECTS – Europejskiego Systemu Transferu Punktów Kredytowych (European Credit Transfer System) – punkty będą powszechnie stosowanym systemem oceny postępów studenta;

- 4) mobilność studentów i pracowników umożliwiającą naukę w różnych uczelniach Europy (każdy absolwent powinien znać co najmniej dwa języki obce oprócz ojczystego);
- 5) podnoszenie na coraz wyższy poziom jakości kształcenia;
- 6) promowanie kształcenia ustawicznego.

W 2002 roku na konferencji w Zurychu zmieniono ideę systemu, który przemianowano na Europejski System Transferu i Akumulacji Punktów (European Credit Transfer and Accumulation System), pozostając jednak przy dotychczasowym akronimie (ECTS). Gromadzenie punktów przedłużono o okres studiów doktoranckich (traktowanych jako trzeci stopień) oraz na inne formy dokształcania podyplomowego.

Konieczność spełnienia tych wymogów spowodowała wprowadzanie wielu zmian w propozycjach kształcenia przyszłych nauczycieli. Najważniejszą jest zapis o realizacji na poziomie licencjackim dwóch specjalności – głównej i dodatkowej [3, 4]. Opracowana w standardach kształcenia sylwetka absolwenta opiera się na przygotowaniu go do kompleksowej realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych. Powinien zostać wyposażony w kompetencje: przekazywania wiedzy, skutecznego prowadzenia różnych zajęć, posługiwania się technologią komputerową, sprawnego posługiwania się językiem obcym, współpracy z uczniami, nauczycielami, rodzicami i środowiskiem pozaszkolnym oraz doskonalenia się i swojego warsztatu pracy.

W ramach przygotowania do realizacji Procesu Bolońskiego Departament Kształcenia i Doskonalenia Nauczycieli w Ministerstwie Edukacji Narodowej i Sportu ogłosił w roku akademickim 2004/2005 konkurs na granty edukacyjne na dwukierunkowe kształcenie nauczycieli. Uniwersytet Szczeciński przygotował w ramach tego konkursu trzy granty edukacyjne, w tym jeden na Wydziale Nauk Przyrodniczych w Instytucie Kultury Fizycznej. Projekt został zaakceptowany do realizacji i rozpoczęto kształcenie studentów na kierunku licencjackim „wychowanie fizyczne ze specjalnością dodatkową nauczanie zintegrowane”.

Absolwent studiów zawodowych otrzymuje tytuł zawodowy licencjata. Powinien dysponować podstawową wiedzą ogólnopedagogiczną, socjologiczną i psychologiczną niezbędną do zrozumienia społeczno-kulturowego kontekstu kształcenia i wychowania. Zostaje wyposażony w wiedzę i umiejętności pozwalające na oddziaływanie środkami fizycznymi na organizm człowieka oraz środ-

kami pedagogicznymi na kształtowanie jego osobowości, zachowań zdrowotnych i podejmowanie działań w zakresie promocji zdrowia. Kompetencje absolwenta umożliwiają zaspokojenie doraźnych potrzeb wychowanków w zakresie somatyczno-motorycznego rozwoju oraz przygotowanie ich do dbałości o zdrowie, sprawność i budowę ciała. Mogą mu także zagwarantować opanowanie umiejętności efektywnej realizacji zajęć lekcyjnych, pozalekcyjnych i pozaszkolnych w zakresie wychowania fizycznego, sportu, rekreacji i turystyki dzieci w różnym wieku. Nasz absolwent potrafi wyposażyć ucznia w podstawowe wiadomości z zakresu poszczególnych edukacji na szczeblu nauczania zintegrowanego – edukacji polonistycznej, matematycznej, przyrodniczej, artystycznej i fizycznej. Powinien także opanować praktyczne umiejętności dotyczące komunikacji społecznej, posługiwania się warsztatem diagnostycznym, wzbogacania oraz doskonalenia swojej wiedzy i kompetencji w zakresie praktycznego działania oraz tworzenia własnego warsztatu metodycznego. Do programu studiów wliczono obowiązkowe praktyki pedagogiczne, obóz letni i zimowy.

Realizacja takiego programu studiów związana była z licznymi zajęciami prowadzonymi w szkołach ćwiczeń oraz odbywaniem praktyk pedagogicznych, pozwoliła na dokonanie obserwacji związanych z funkcjonowaniem szkoły na szczeblu nauczania zintegrowanego.

Potrzeba integracji została bardzo wyraźnie podkreślona w założeniach reformy systemu edukacji, a szczególnie w odniesieniu do edukacji wczesnoszkolnej, nazywając ten etap kształceniem zintegrowanym. Realizacja tego kształcenia zakłada przekazywanie uczniom „spójnej wizji świata”, w formie zajęć zintegrowanych, na których niczym w mozaice układa się elementy edukacji polonistycznej, matematycznej, przyrodniczej, artystycznej i fizycznej. Osią wiodącą może być jeden dzień zajęciowy lub cykl tematyczny. W związku z założeniami reformy edukacyjnej nauczyciel nauczania zintegrowanego sam ustala, kiedy należy zmienić temat i charakter zajęć oraz kiedy realizować przerwę między zajęciami. Od niego też głównie zależy, czy zgodnie z założeniami reformy w całym tygodniu zajęć wygospodaruje 3 godziny na zajęcia ruchowe, jak zaleca ministerstwo. Każde zajęcia ruchowe powinny trwać od 25 do 30 minut. Wskazane jest częste przebywanie z uczniami na świeżym powietrzu, zatem część zajęć ruchowych powinna być prowadzona na boisku szkolnym.

Idea integracji jest widoczna w szkole również w innych aspektach. Wiąże się z pojęciem integracji nauczania oraz wychowania, integracją oddziaływań wychowawczych szkoły oraz szkoły i rodziny, integracją zespołu klasowego czy też integracją dzieci niepełnosprawnych z pełnosprawnymi. Integracja w nauczaniu powinna przede wszystkim koncentrować się wokół treści, które dobiera i porządkuje nauczyciel oraz na tym, jakie dobiera cele, metody, formy organizacyjne, środki dydaktyczne, a także kompetencje kluczowe [6].

2. Cel pracy

„Idea integracji w edukacji wczesnoszkolnej ma swoje długoletnie korzenie, sięgające progresywizmu amerykańskiego i europejskiego nurtu nowego wychowania. Wiąże się z koncepcjami tak zwanego nauczania całościowego, łącznego i kompleksowego” [2, s. 9].

Celem podjętych badań była analiza realizowania procesu integracji przedmiotowej w klasach początkowych. Poszukiwano odpowiedzi na sformułowane pytania badawcze: *Jak realizowane są treści programowe w nauczaniu zintegrowanym? Jakie miejsce w tym procesie zajmują zajęcia ruchowe? Jakie jest nastawienie nauczycieli nauczania początkowego do realizowania zajęć ruchowych?*

3. Materiał i metoda badań

Badania zostały przeprowadzone w Szkole Podstawowej z Oddziałami Integracyjnymi w Mrzeżynie oraz w szczecińskich szkołach podstawowych nr 46, 54 i 61. Metodą badań była obserwacja uczestnicząca połączona z hospitacją fotograficzną przebiegu zajęć w nauczaniu zintegrowanym. Prowadząc hospitację fotograficzną zajęć w poszczególnych klasach studenci starannie zapisywali wszystkie czynności nauczyciela i uczniów. Uwzględniali w tym zapisie szczegółowy przebieg zajęć, wykorzystywane metody nauczania i formy organizacji zajęć. Studenci kierunku „wychowanie fizyczne z dodatkową specjalnością nauczanie zintegrowane” w ramach praktyk śródrocznych związanych z przedmiotem „metodyka nauczania zintegrowanego”, w czasie praktyk studenckich oraz podczas zbierania materiału do przygotowywanych prac licencjackich [1, 57] wypełniali specjalnie skonstruowane arkusze hospitacyjne. Na podstawie dokonanych zapisów ustalano przebieg zajęć oraz analizowano sposób integro-

wania treści programowych. Hospitacjami były objęte bloki tematyczne prowadzone przez nauczycieli nauczania zintegrowanego lub studentów odbywających praktyki pedagogiczne.

W prezentowanym opracowaniu przedstawiono wyniki uzyskane z analizy zapisu 194 jednostek metodycznych realizowanych w roku szkolnym 2006/2007.

4. Wyniki badań

W analizowanych zajęciach zwrócono szczególną uwagę na wykorzystanie elementu ruchu i realizację treści programowych z zakresu edukacji fizycznej, ponieważ ta forma zajęć pojawia się w nauczaniu zintegrowanym w dwojaki sposób. Pierwszą formą jest wykorzystanie czynnika ruchu do nauczania, doskonalenia czy też utrwalania treści innych edukacji. Drugą formą są zajęcia ruchowe prowadzone na kanwie typowej lekcji wychowania fizycznego. W szkołach, które objęto badaniami, zajęcia takie jeden raz w tygodniu prowadzili nauczyciele specjaliści z zakresu wychowania fizycznego [1, 5, badania własne].

W edukacji polonistycznej posłużono się następującymi formami wykorzystania ruchu:

- inscenizacja ruchowa do tekstu czytanego przez nauczyciela przedstawiająca robienie ciasta;
- wyklaskiwanie sylab trudnych wyrazów;
- układanie ze swoich ciał liter mówionych przez nauczyciela;
- scenki dramowe do przedstawienia prawidłowego zachowania według zasad *savoir-vivre*;
- sztafety z pisaniem na tablicy – różnych wyrazów, całych zdań, wyrazów dzielonych na sylaby;
- doskonalenie dzielenia wyrazów na sylaby przez zadania ruchowe oparte na rytmie: wyklaskiwanie, unoszenie ugiętej nogi w kolanie, akcentowanie kroku w marszu, podskoki obunóż itp.;
- mokre dyktando, polegające na pracy w parach – jedna osoba dyktuje tekst zapisany na kartce wiążącej w miejscu dla niej niewidocznym (uczeń biega do kartki i dyktuje uczniowi z pary to, co przeczytał), a druga pisze dyktowany tekst – po półmetku czasu następuje zmiana z parach.

W edukacji matematycznej posłużono się następującymi formami wykorzystania ruchu:

- praca w grupach z zadaniem ruchowym dla każdego ucznia,
- utrwalanie liczenia w zakresie 100 z wykorzystaniem piłki.

W edukacji przyrodniczej posłużono się następującymi formami wykorzystania ruchu:

- zabawy ruchowe ściśle powiązane z tematem lekcji: budowanie ula, zabawa w pszczoły, myszki, kotki i liska;
- inscenizacja tekstu czytanego przez nauczyciela o zwierzętach z podwórka;
- naśladowanie zwyczajów pszczół;
- stosowanie zabaw integracyjnych – „Sałatka owocowa”, „Owoce”, „Zupa czarownic”, „W dolinie jadowitych węży”, „Lew i mucha”, „Uważaj”, „Wędrujące kwiaty” itp.

W edukacji artystycznej posłużono się następującymi formami wykorzystania ruchu:

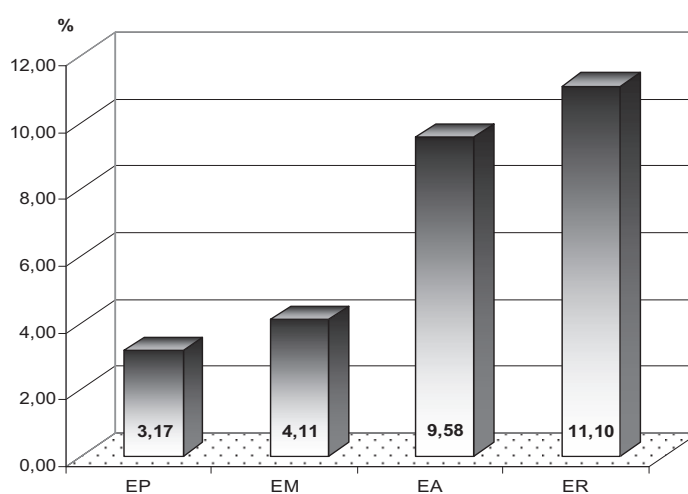
- kompozycja grupowa przedstawiająca zachowanie się dzieci w wylosowanych sytuacjach,
- tworzenie układów ruchowych do charakteru słyszanej muzyki oraz śpiew z pokazem,
- ilustrowanie ruchem gry na różnych instrumentach muzycznych.

Natomiast podczas zajęć z edukacji fizycznej wykorzystano następujące elementy z innych edukacji:

- układanie liter, sylab i wyrazów z własnych ciał;
- zabawy rzutne „kolory” (na hasło „czarny” nie wolno chwycić piłki), w modyfikacji polonistycznej zamiast koloru mogą się pojawiać tabliczki z błędami ortograficznymi w różnych słowach, kartki z rzeczownikami i czasownikami, wyrazy w liczbie pojedynczej i mnogiej;
- ekspresja ruchowa: odtwarzanie ruchem tempa, charakteru i brzmienia muzyki;
- ustawianie się w odpowiednich pozach, w konkretnych miejscach; reagowanie zmianą sposobu poruszania się na rodzaj faktury, np. gładka – ślizgamy się jak na łyżwach, chropowata – stąpamy delikatnie na palcach, błyszcząca – naśladowujemy przegładanie się w lustrze;
- zabawy ze śpiewem inscenizowane ruchem, np. „Jestem muzykantem konszabelantem”, „Ojciec Wirgiliusz”, „Dyrygent”, „Lustro”;

- zabawy taneczne i pąsy, np. „Dwóm tańczyć się zachciało”, „Nie chcę cię znać”, „Ługi – Bugi”, „Laurencja”.

Podczas zajęć w klasie wykorzystywano także różne formy ruchu jako typowe ćwiczenia śródlekcyjne, które nie zawsze wiązały się z realizowanymi treściami z różnych edukacji, np. zabawy z płachtą integracyjną, zabawa „kluczyk”, polegająca na spostrzegawczości i umiejętności hamowania swoich emocji.



Ryc. 1. Procentowy udział ruchu w zajęciach z nauczania zintegrowanego

Na rycinie 1 pokazano procentowy udział zajęć ruchowych w realizowanych zajęciach z nauczania zintegrowanego. Zaobserwowano, że najczęściej aktywne formy ruchowe pojawiają się podczas zajęć z edukacji przyrodniczej i artystycznej – szczególnie na zajęciach muzycznych. Natomiast na zajęciach z edukacji polonistycznej przeważały jednostki metodyczne prowadzone w „krajnie bezruchu”. Na tych zajęciach dzieci siedziały w ławkach czytając, pisząc czy słuchając słów nauczyciela.

5. Dyskusja, podsumowanie i wnioski

Scenariusze zajęć przeważnie obejmują cały dzień i są tak przepełnione zadaniami dla uczniów, że mimo występowania w nich zajęć ruchowych (zazwyczaj

inscenizacja ruchowa) nauczyciele pomijają ten element kosztem zrealizowania zadań w kartach pracy. Podstawowym elementem obecnym w scenariuszu jest czytanka, wprowadzająca nową tematykę zajęć, np. podwórko wiejskie, społeczność pszczół czy zjawiska atmosferyczne, na której opiera się dalsza tematyka zajęć. Tak więc jeżeli tematem jest np. ochrona ginących gatunków zwierząt, to wszystkie zadania występujące w dalszej części scenariusza będą w mniejszym bądź większym stopniu powiązane z tym tematem. Przeważnie właśnie w tym momencie występuje inscenizacja ruchowa do tekstu czytanego bądź mówionego przez nauczyciela. W edukacji matematycznej wystąpią wówczas w młodszych klasach zwierzęta do policzenia czy przyporządkowania, w klasach starszych zaś zwierzęta te pojawiają się w zadaniu tekstowym. Prawie zawsze występuje edukacja przyrodnicza, natomiast pozostałe, takie jak edukacja muzyczna i artystyczna, występują średnio raz w tygodniu [5].

Wkomponowanie ruchu w scenariusz lekcji sprawia nauczycielom duże trudności organizacyjne, wiążące się z przestawianiem ławek czy samym ustawieniem uczniów. Ułatwieniem dla nauczycieli w organizacji zabaw okazał się dywan, na którym odbywała się większość zabaw ruchowych. W klasie trzeciej częściej wykorzystywano większą powierzchnię sali powstałą po przesunięciu krzesełek i stolików niż w klasach pierwszej i drugiej.

Najczęstszymi przyczynami ograniczania elementów zajęć ruchowych w zajęciach z nauczania zintegrowanego były:

- deklarowany brak przygotowania do organizowania ćwiczeń ruchowych oraz umiejętności wkomponowania ich w scenariusz zajęć – dzieńne scenariusze są „przeładowane” treściami programowymi i nie ma w nich miejsca na ruch;
- prowadzenie zajęć z edukacji fizycznej przez nauczycieli specjalistów z zakresu wychowania fizycznego – nauczyciele nauczania zintegrowanego, którzy nie prowadzą z dziećmi zajęć ruchowych, nie są przekonani o tym, że takie zajęcia dają dzieciom radość i przyjemność, przez co nie widzą potrzeby wykorzystywania elementów ruchu w swoich zajęciach;
- pora roku – częściej zajęcia ruchowe towarzyszą tym formom edukacyjnym, które wiążą się z wyjściem poza klasę szkolną – np. jesień w parku, szukamy pierwszych zwiastunów wiosny;

- warunki do realizacji zajęć z edukacji fizycznej – niestety dość często spotykamy się z praktyką utrudniania dostępu do sal gimnastycznych nauczycielom klas młodszych, co wiąże się z tym, że zajęcia takie odbywają się w klasach szkolnych lub małych salkach przystosowanych do ćwiczeń.

Na podstawie zrealizowanych badań można sformułować następujące spostrzeżenia:

1. Wykorzystanie ruchu na zajęciach z nauczania zintegrowanego jest bardzo małe, ponieważ odnotowano je zaledwie w 3,17–9,58% hospitowanych jednostek metodycznych.
2. Elementy ruchowe najczęściej wykorzystywano podczas edukacji przyrodniczej (do 11,10%), a najmniej licznie w ramach edukacji polonistycznej (do 3,17%).
3. Nauczyciele nauczania zintegrowanego za najczęstszą przyczynę niewykorzystywania ruchu w zajęciach podają brak odpowiedniego przygotowania oraz przeciążenie treściami programowymi poszczególnych edukacji.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Ćwirko Ł.: *Wykorzystanie ruchu w nauczaniu zintegrowanym na przykładzie edukacji przyrodniczej*. Praca licencjacka, maszynopis. Uniwersytet Szczeciński, Instytut Kultury Fizycznej, Szczecin 2007.
- [2] Laska E.I., Piątek T.: *Wokół zintegrowanego kształcenia uczniów w młodszym wieku szkolnym*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2005.
- [3] Prawo o szkolnictwie wyższym z 27 lipca 2005 roku, DzU z 2005 r., nr 164, poz. 164.
- [4] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli.
- [5] Siwko M.: *Wykorzystanie ruchu w nauczaniu zintegrowanym na przykładzie edukacji polonistycznej i artystycznej*. Praca licencjacka, maszynopis. Uniwersytet Szczeciński, Instytut Kultury Fizycznej. Szczecin 2007.
- [6] Żytko M. (red.): *Kształcenie zintegrowane: problemy teorii i praktyki*. Wydawnictwo „Żak”, 2002.

**INTEGRATION OF CURRICULUM CONTENT
IN INTEGRATIONAL EDUCATION – PLANS AND REALITY**

Summary

Due to Bologna declaration a numerous changes have been introduced in education of prospective teachers. The most important change seems to be the one introducing two faculties (main and additional) on BA studies. In Physical Culture Institute the first students graduated from Physical Education combined with additional faculty – integrational education.

The aim of the research was the analysis of subject integration process in first, second and third grade of chosen primary schools in Szczecin. The research method was an observation combined with photographical hospitation of classes.

Having analysed the research results, it was stated that physical exercises are rarely integrated with other educational aspects. Physical exercises were used frequently on Science classes, whereas they were used rarely on Polish classes.

Translation: Jolanta Umiastowska